

УДК 811.161.2'367

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/8>**Олена ПОХИЛЮК**

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», вул. Нагірна, 13, м. Вінниця, Україна, 21019

ORCID: 0000-0003-2786-4055olhovaolena@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Похилюк, О. (2025). Когнітивна роль синтаксичної інверсії в поетичному дискурсі (на прикладі творчості Тетяни Яковенко). *Folia Philologica*, 10, 67–76, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/8>

КОГНІТИВНА РОЛЬ СИНТАКСИЧНОЇ ІНВЕРСІЇ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ТЕТЯНИ ЯКОВЕНКО)

У статті досліджується когнітивна роль синтаксичної інверсії в поетичному дискурсі сучасної української поетеси Тетяни Яковенко. Поетичне мовлення, що часто відхиляється від звичних граматичних структур, використовує інверсію як ключовий механізм мовної трансформації. Це явище виходить за рамки суто естетичної функції, виступає потужним засобом когнітивної репрезентації досвіду та структурування образної картини світу. Інверсія змінює фокус уваги читача, акцентує окремі концептуальні домінанти, часто має глибинну тілесну, емоційну або культурну мотивацію. Інверсія розглядається як фундаментальний елемент, що сприяє сакралізації буденних явищ, емоційному зануренню читача та формуванню унікального поетичного бачення у творчості Т. Яковенко. Згідно з новітніми розробками в когнітивній лінгвістиці, мова в дослідженні розглядається не просто як система знаків, а як репрезентант когнітивного досвіду, закоріненого в тілесності, емпіричному сприйнятті та культурному контексті. У науковій розвідці наголошено, що інверсія функціонує, змінюючи порядок тема – рема, тим самим пересуває фокус уваги й акцентує нову або значущу інформацію. Цей процес розглядається як когнітивна реконфігурація ситуації, що відображає афективний стан мовця та закріплює тілоцентричну картину подій. Концепція «сакралізованої інверсії» застосовується для розуміння того, як Т. Яковенко використовує цей прийом у філософських і духовних контекстах, репрезентуючи стан буття, а не ланцюг подій. У дослідженні проведено паралелі між використанням інверсії у творчості Т. Яковенко та її проявами в польській і англійській поезії, зокрема у творах Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Емілі Дікінсон і Вільяма Блейка. Це міжмовне порівняння демонструє універсальну функцію інверсії як когнітивної стратегії для реорганізації дійсності, додаючи глибини, ритмічної варіативності та метафізичної напруги до поетичних текстів. У творчості Т. Яковенко інверсія системно пов'язана із християнською вертикаллю та втіленою метафорою, що формує унікальну духовну когніцію, закорінену у феноменології мови як простору зустрічі із трансцендентним. Отже, інверсія в поезії Т. Яковенко є структурно значущим інструментом моделювання сакральної, філософської та екзистенційної картини світу.

Ключові слова: синтаксична інверсія, когнітивна лінгвістика, поетичний дискурс, Тетяна Яковенко, сакралізація, тілесні схеми, інтерпретація.

Olana POKHYLIUK

PhD in Philology, Senior Lecturer at the Department of Philology, Communal Higher Educational Institution "Vinnytsia Humanities Pedagogical College", Nahirna str., 13, Vinnytsia, Ukraine, 21019

ORCID: 0000-0003-2786-4055olhovaolena@ukr.net

To cite this article: Pokhyliuk, O. (2025). Kognityvna rol syntaksychnoi inversii v poetychnomu dyskursi (na prykladi tvorchoosti Tetiany Yakovenko) [The Cognitive Role of Syntactic Inversion in Poetic Discourse (Based on the Works of Tetiana Yakovenko)]. *Folia Philologica*, 10, 67–76, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/8>

THE COGNITIVE ROLE OF SYNTACTIC INVERSION IN POETIC DISCOURSE (BASED ON THE WORKS OF TETIANA YAKOVENKO)

This study explores the cognitive role of syntactic inversion in the poetic discourse of the contemporary Ukrainian poetess Tetiana Yakovenko. Poetic language often deviates from the standard grammatical structures, with inversion being a key mechanism for transforming linguistic expression. This phenomenon extends beyond the mere aesthetic function, serving as a powerful tool for the cognitive representation of experience and the structuring of the world's conceptualization. Inversion alters the reader's focus, emphasizing specific conceptual dominants, and frequently possesses deep bodily, emotional, or cultural motivation. The research analyzes inversion as a fundamental element that contributes to the sacralization of mundane phenomena, enhances the reader's emotional immersion, and shapes a unique poetic vision in T. Yakovenko's work. Drawing upon the latest developments in cognitive linguistics, the study views language not simply as a system of signs, but as a representation of cognitive experience rooted in the embodied perception and cultural context. The paper highlights how inversion functions to change the "themo – rhematic" order, thereby shifting the focus of attention and emphasizing new or salient information. This process is seen as a cognitive reconfiguration of the situation, reflecting the speaker's affective state and anchoring a body-centric view of events. The concept of "sacralized inversion" is applied to understand how T. Yakovenko uses this device in philosophical and spiritual contexts, representing a state of being rather than a chain of events. Finally, the study draws parallels between T. Yakovenko's use of inversion and its manifestation in the Polish and English poetry, including works by Czesław Miłosz, Wisława Szymborska, Emily Dickinson, and William Blake. This cross-linguistic comparison demonstrates the inversion's universal function as a cognitive strategy for reorganizing reality, adding depth, rhythmic variation, and metaphysical tension to poetic texts. In T. Yakovenko's case, inversion is systematically linked to the Christian verticality and embodied metaphor, creating a unique spiritual cognition rooted in the phenomenology of language as a space for encountering the transcendent. The analysis concludes that inversion in T. Yakovenko's poetry is a structurally significant tool for modeling a sacred, philosophical, and existential worldview.

Key words: syntactic inversion, cognitive linguistics, poetic discourse, Tetiana Yakovenko, sacralization, embodied schemas, interpretation.

Актуальність проблеми. Поетичне мовлення як специфічний вид вербальної діяльності активно експлуатує відхилення від звичних граматичних і синтаксичних структур, що притаманні нейтральному, прозовому мовленню. Одним із ключових механізмів поетичної трансформації мови є синтаксична інверсія, тобто порушення усталеного порядку слів у реченні (зазвичай Subject – Verb – Object). Така інверсія не лише виконує естетичну функцію, а і є засобом когнітивної репрезентації досвіду, структуруючи образну картину світу. Вона змінює фокус уваги читача, акцентує окремі концептуальні домінанти й часто має глибинну тілесну, емоційну або культурну мотивацію (Johnson, 1987; Lakoff, Johnson, 1999).

У цьому дослідженні розглянемо функцію інверсії на прикладі поезії сучасної української поетеси Тетяни Яковенко. Її творчість насичена метафорами, у яких інверсія відіграє не лише формальну, а й глибоко семантичну роль, сприяючи сакралізації буденних явищ, емоційному зануренню читача та формуванню особливого поетичного бачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Когнітивна лінгвістика за останні десятиліття зазнала суттєвого розвитку, що позначилося і на вивченні синтаксичної інверсії. Новітні праці,

опубліковані після 2020 р., значною мірою уточнюють, конкретизують і розширюють базові положення класичних дослідників, як-от М. Джонсон, Дж. Лакофф, В. Еванс (Johnson, 1987; Lakoff, Johnson, 1999; Evans, Green, 2005). Сучасні дослідники, зокрема Л. Лім (Lim, 2021), розглядають мову не просто як систему знаків, а як репрезентант когнітивного досвіду, закоріненого в тілесності, емпіричному сприйнятті та культурному контексті. Зазначається, що синтаксис мови відображає «перцептивну й моторну модель взаємодії суб'єкта із середовищем», тому кожне відхилення від базової граматичної структури є не випадковим, а глибоко мотивованим, а інверсія трактується як засіб модифікації концептуальної перспективи.

У дослідженні М. Борковської (Borkowska, 2023) акцентується, що когнітивна функція інверсії полягає у зміні порядку тема – рема, що дозволяє пересунути фокус уваги на нову інформацію або підкреслити тематичний елемент. Авторка наголошує, що поетична інверсія – це «форма синтаксичної репрезентації афективного стану мовця», яка «дозволяє закріпити тілоцентричну картину події у формі зміщеної перспективи» (Borkowska, 2023: 118). Це свідчить про когнітивну реконфігурацію ситуації, а не лише про формальне порушення правил.

Ці положення знаходять підтвердження в нейролінгвістичних дослідженнях. Зокрема, у праці К. Нойгауз і Л. Вілланда (Neuhaus, Willand, 2022) доведено, що інверсивні конструкції спричиняють підвищену активність у правій півкулі мозку, відповідальній за образне мислення та емоційну інтерпретацію. Цей ефект є ключовим для поетичної комунікації, де вплив на реципієнта передається не лише через зміст, а й через форму. З погляду когнітивної поетики інверсія функціонує як «стратегія когнітивного подразнення», що змушує читача зосередитися на дешифруванні повідомлення (Tsur, 2021).

Важливим аспектом є також тілесно-просторова мотивація синтаксичних конструкцій. У межах концепції *embodiment* мовлення розглядається як процес, заснований на досвіді тілесної взаємодії з навколишнім світом. Й. Златев і співавтори (Zlatev, Blomberg, Magnusson, 2020) наголошують, що вертикальна метафора є однією з найстабільніших, інверсивне порушення лінійної структури речення дозволяє активувати цю метафору на когнітивному рівні. Зміщення підмета або винесення предиката на початок формує вертикалізовану перспективу, де лексеми ніби «спадають» або «піднімаються» одна над одною, репрезентуючи досвід трансцендентного сприйняття.

М. Козлова вводить поняття «сакралізована інверсія», яка використовується в релігійній і філософській поезії для репрезентації досвіду споглядання. Вона стверджує, що «інверсія в поетичних текстах релігійного типу моделює не подієвий ланцюг, а стан буття – статичну екзистенцію» (Козлова, 2022: 204). Це перегукується з ідеями Дж. Фоконієра про концептуальну метафору як засіб моделювання абстракцій на основі просторових уявлень (Fauconnier, Turner, 2002).

Однак не всі дослідники беззастережно підтримують тезу про універсальну когнітивну функціональність інверсії. Д. Рохрер критикує надмірне когнітивне тлумачення поетичних структур, зауважує, що «не кожне порушення порядку слів має глибинну семантичну мотивацію; у багатьох випадках інверсія є наслідком просодичних або римотвірних вимог» (Rohrer, 2021). Це підкреслює необхідність збалансованого підходу, що поєднує функціонально-когнітивну інтерпретацію з формальним аналізом.

Інтегративний підхід, який поєднує когнітивні та дискурсивні перспективи, є особливо продуктивним. А. Блащак-Вацлавик розглядає інверсію як засіб маніпуляції інтерпретативною рамкою, уводить поняття «інверсивна рамка сприйняття». Вона стверджує, що «інверсія є формою когнітивної гри із читачем: вона перетворює звичне повідомлення на ребус, що потребує емоційного й асоціативного зусилля» (Błaszczak-Wacławik, 2024: 93). Це пояснює інверсію не лише як структурування образу, а як засіб залучення читача до текстової гри.

В українському науковому дискурсі також зростає інтерес до когнітивного аналізу інверсії. І. Гриценко (Гриценко, 2023) розглядає інверсію в українській поезії XXI ст. як інструмент когнітивної реконфігурації простору й часу, аналізує випадки, де зміщення порядку слів утворює ефект часової або просторової дисоціації. Вона зазначає: «Інверсія є тим місцем у тексті, де мовна поверхня прорізається сенсовою глибиною, і виявляє нові параметри реальності» (Гриценко, 2023: 151). О. Васильєва також досліджувала інверсію як стилістичний засіб української поезії (Васильєва, 2015).

Отже, сучасна когнітивна лінгвістика розглядає синтаксичну інверсію як багаторівневе явище із глибокою когнітивною мотивацією. Вона функціонує як засіб зміни тематичної перспективи, активації тілесних схем, формування сакрального виміру, а також як механізм інтерпретативного залучення читача. Критичний аналіз водночас підкреслює багатofакторність цього явища, вказує на те, що інверсія не завжди має суто когнітивне навантаження, іноді виконує ритміко-композиційні функції. Це підтверджує, що інтегративний підхід, який поєднує когнітивну, прагматичну та поетологічну перспективи, є найбільш продуктивним у сучасному аналізі поетичного синтаксису.

Визначення мети дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз синтаксичної інверсії в поетичному дискурсі сучасної української поетеси Тетяни Яковенко з позицій когнітивної лінгвістики, зокрема спроба виявити й описати когнітивну вмотивованість інверсії, її багатофункціональність як засобу когнітивної репрезентації досвіду, структурування образної картини світу та модифікації концептуальної перспективи.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження синтаксичної інверсії в поетичному дискурсі Тетяни Яковенко базується на аналізі корпусу поетичних текстів авторки, доступних на жіночому мистецькому вебпорталі «Жінка-УКРАЇНКА» (Яковенко, 2025). Основна увага зосереджувалася на віршах, у яких інверсія несе значне смислове та функціональне навантаження, виходячи за межі суто стилістичного прийому.

У процесі дослідження було застосовано комплекс методів, що відповідають міждисциплінарному характеру когнітивної лінгвістики та поезики: описовий метод – для ідентифікації та систематизації прикладів синтаксичної інверсії в поезії Т. Яковенко. Цей метод дозволив виявити характерні моделі порушення стандартного порядку слів (Subject – Verb – Object) та їхні контекстуальні прояви; метод когнітивно-дискурсивного аналізу – центральний для цього дослідження. Він дозволив інтерпретувати синтаксичну інверсію не лише як формальне явище, а як засіб когнітивної репрезентації досвіду, структурування образної картини світу та модифікації концептуальної перспективи. У рамках цього методу аналізувалася когнітивна вмотивованість інверсії: виявлення глибинної тілесної, емоційної або культурної мотивації інверсивних структур, згідно з положеннями М. Джонсона та Дж. Лакоффа про втілене пізнання (embodiment) (Johnson, 1987; Lakoff, Johnson, 1999); функція зміни фокуса уваги: дослідження того, як інверсія пересуває фокус уваги читача, акцентуючи окремі концептуальні домінанти, зокрема зміну порядку тема – рема (Borkowska, 2023); активізація тілесно-просторових схем: аналіз того, як інверсія актуалізує такі схеми, як «угору – вниз», «усередину – зовні», «світло – темрява», що вкорінені в соматичній практиці людини та формують досвід трансцендентного сприйняття (Zlatev, Blomberg, Magnusson, 2020); створення «інверсивної рамки сприйняття»: вивчення того, як інверсія перетворює звичне повідомлення на «ребус», змушуючи читача до семантичного зворотного руху й інтерпретативної гри (Właszczak-Waślawik, 2024); метод контекстуального аналізу – для з'ясування смислового навантаження інверсії в конкретних поетичних фрагментах, зважаючи на їхнє місце в загальній структурі вірша та в контексті сві-

тогляду авторки; інтерпретаційний метод – для осмислення філософських і сакральних аспектів, що виникають внаслідок використання інверсії (наприклад, сакралізуюча функція, філософське переосмислення категорій життя, смерті, часу) (Козлова, 2022); елементи зіставного аналізу – для виявлення універсальності функціональності синтаксичної інверсії шляхом її порівняння із прикладами з польської та англійської поезії (творчість Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Емілі Дікінсон, Вільяма Блейка) (Szyborska, 1957; Dickinson, 1998; Miłosz, 2001; Blake, 2008). Це дозволило підтвердити, що інверсія є універсальною когнітивною стратегією, яка виходить за межі окремих літературних традицій.

Застосований підхід ґрунтується на сучасному розумінні мови як репрезентанта когнітивного досвіду, закоріненого в тілесності, емпіричному сприйнятті та культурному контексті, а також ураховує дані нейролінгвістичних досліджень, що підтверджують активізацію різних ділянок мозку під час сприйняття інверсивних конструкцій (Neuhaus, Willand, 2022). Водночас зберігався баланс між функціонально-когнітивною інтерпретацією та формальним, стилістичним аналізом, що відповідає інтегративному підходу, запропонованому Д. Рохером (Rohrer, 2021).

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивна лінгвістика впродовж останніх десятиліть зазнала суттєвого розвитку, і новітні праці, опубліковані після 2020 р., значною мірою уточнюють, конкретизують і розширюють базові положення класичних дослідників, зокрема М. Джонсона, Дж. Лакоффа, В. Еванса. Відповідно до оновлених теоретичних орієнтирів, мова розглядається не просто як система знаків, а як репрезентант когнітивного досвіду, закоріненого в тілесності, емпіричному сприйнятті й культурному контексті. Сучасні дослідники, зокрема Л. Лім, наголошують, що синтаксис мови відображає «перцептивну й моторну модель взаємодії суб'єкта із середовищем», тому кожне відхилення від базової граматичної структури є не випадковим, а глибоко вмотивованим (Lim, 2021). Інверсія як зсув базового порядку SVO трактується, відповідно, не просто як стилістичний прийом, а як засіб модифікації концептуальної перспективи.

У дослідженні М. Борковської вказується на те, що когнітивна функція інверсії полягає у зміні порядку тема – рема, що дозволяє пересунути фокус уваги з уже відомої на нову інформацію або, навпаки, підкреслити тематичний елемент шляхом його синтаксичного виділення. Авторка зазначає: «Поетична інверсія – це форма синтаксичної репрезентації афективного стану мовця; вона дозволяє закріпити тілоцентричну картину події у формі зміщеної перспективи» (Borkowska, 2023: 118). Тобто йдеться не лише про формальне порушення правил, а про когнітивну реконфігурацію ситуації.

Ці положення доповнюються даними нейролінгвістичних досліджень, які демонструють, що незвичний порядок слів активує інші ділянки мозку, ніж звичні структури. У праці К. Нойгауз і Л. Вілланда, присвяченій нейроестетиці мовлення, доведено, що інверсивні конструкції зумовлюють підвищену активність у правій півкулі, відповідальній за образне мислення та емоційну інтерпретацію (Neuhaus, Willand, 2022). Цей ефект має велике значення для поетичної комунікації, де вплив на рецепієнта передається не лише через зміст, а й через форму. З погляду когнітивної поетики інверсія функціонує як «стратегія когнітивного подразнення», що змушує читача зосередитися, зануритися у процес дешифрування повідомлення (Tsur, 2021).

Важливо також урахувати тілесно-просторову мотивацію синтаксичних конструкцій. У межах концепції *embodiment* мовлення розглядається як процес, заснований на досвіді тілесної взаємодії з навколишнім світом. Відповідно, такі схеми, як «угору – вниз», «усередину – зовні», «світло – темрява», укорінені в соматичній практиці людини й актуалізуються в мові. У праці Й. Златева зі співавторами наголошено, що вертикальна метафора є однією з найстабільніших у міжмовній перспективі, інверсивне порушення лінійної структури речення дозволяє активувати цю метафору на когнітивному рівні (Zlatev, Blomberg, Magnusson, 2020). Зміщення підмета в позицію реми або винесення предиката на початок формує вертикалізовану перспективу – так, ніби лексеми не розміщуються послідовно в лінії, а ніби «спадають» або «піднімаються» одна над одною.

Інверсія в такому разі є не лише поетичним посиленням, а й засобом репрезента-

ції досвіду трансцендентного сприйняття. Наприклад, у поезії Тетяни Яковенко, де часто натрапляємо на структури на кшталт «сходить тиша», «проростає світло», інверсія виконує сакральну функцію: вона змінює порядок оповіді так, щоби відобразити «інакшу» логіку світобудови – позатілесну, надчасову. У праці М. Козлової наводиться поняття «сакралізована інверсія», що використовується в релігійній та філософській поезії для репрезентації досвіду споглядання. Авторка зазначає: «Інверсія в поетичних текстах релігійного типу моделює не подієвий ланцюг, а стан буття – статику екзистенції» (Козлова, 2022: 204). Такий погляд значною мірою перегукується з ідеями Дж. Фоконієра про концептуальну метафору як засіб моделювання абстракцій на основі просторових уявлень (Fauconnier, Turner, 2002).

Проте не всі сучасні дослідники беззастережно підтримують тезу про когнітивну функціональність інверсії. Так, у роботі австралійської лінгвістки Д. Рохрер піддано критиці тенденцію надмірного когнітивного тлумачення поетичних структур. Вона зауважує, що «не кожне порушення порядку слів має глибинну семантичну мотивацію; у багатьох випадках інверсія є наслідком просодичних або римотвірних вимог» (Neuhaus, Willand, 2022). Такий підхід є важливим корективом у надто універсалізованому когнітивістському дискурсі. З огляду на це важливо зберігати баланс між функціонально-когнітивною інтерпретацією і формальним, стилістичним аналізом поетичного тексту.

На особливу увагу заслуговує підхід, який поєднує когнітивні та дискурсивні перспективи. У роботі польської дослідниці А. Блещак-Вацлавік інверсія розглядається як засіб маніпуляції інтерпретативною рамкою, тобто способом, яким читач будує значення тексту. Авторка вводить поняття «інверсивна рамка сприйняття», що змушує читача здійснювати семантичний зворот – від прямого до метафоричного, від логічного до експресивного. Вона стверджує: «Інверсія є формою когнітивної гри із читачем: вона перетворює звичне повідомлення на ребус, що потребує емоційного й асоціативного зусилля» (Błaszczak-Wacławik, 2024: 93). Такий підхід дозволяє пояснити інверсію не лише як структурування образу, а як засіб залучення читача в текстуальну гру, формування багаторівневого сенсу.

Нарешті, у межах українськомовного наукового дискурсу також спостерігається зростання інтересу до когнітивного аналізу інверсії. У новітній праці І. Гриценко розглядається інверсія в українській поезії ХХІ ст. як інструмент когнітивної реконфігурації простору й часу. Авторка аналізує корпус поетичних текстів з акцентом на тих випадках, де зміщення порядку слів утворює ефект часової або просторової дисоціації. Наприклад, у рядках на кшталт «*на обрії зірка падає*», змінюється не лише порядок дії, а й сам хронотоп: подія сприймається ніби у зворотній перспективі, крізь внутрішній час ліричного героя. І. Гриценко зазначає: «Інверсія є тим місцем у тексті, де мовна поверхня прорізається сенсовою глибиною, і виявляє нові параметри реальності» (Гриценко, 2023: 151).

У підсумку, сучасна когнітивна лінгвістика розглядає синтаксичну інверсію як багаторівневе явище, яке має не лише стилістичну, а й глибинну когнітивну мотивацію. Вона функціонує як засіб зміни тематичної перспективи, активації тілесних схем, формування сакрального виміру, а також як механізм інтерпретативного залучення читача. Водночас критичний аналіз засвідчує необхідність урахування багатофакторності цього явища: інверсія не завжди має когнітивне навантаження, а іноді виконує суто технічні, ритміко-композиційні функції. Отже, інтегративний підхід, який поєднує когнітивну, прагматичну та поетологічну перспективи, є найбільш продуктивним у сучасному аналізі поетичного синтаксису.

Поезія вінницької поетки Тетяни Яковенко відзначена філософською глибиною і сакральною образністю, виявляє послідовне й цілеспрямоване використання інверсії як одного із ключових засобів когнітивної і естетичної організації тексту. У її віршах інверсія не є випадковою стилістичною фігурою, а виконує функції трансформації звичних образів у метафізичні, ритмізації думки, надання емоційно-інтонаційної напруги. Системне застосування інверсії в її творчості дозволяє говорити про особливу модель концептуалізації світу, що тяжіє до вертикальної, сакралізованої перспективи.

У вірші «*Сніг падає – мов тиша білосніжна сходить із неба*» (Яковенко, 2025) інверсія змінює звичний порядок опису природного явища. Рядок починається з події («сніг падає»), але

далі сприйняття змінюється: «сніг» метафорично ототожнюється з «тишею», що «сходить із неба». Отже, сніг не просто падає – він набуває сакральної, благодатної якості. Схема «зверху – вниз» активізується як тілесно вмотивована: у нашому досвіді те, що «сходить зверху», має піднесене, небесне значення. Інверсія ж переносить фокус із фізичного факту на духовну інтерпретацію – сніг стає знаком трансцендентного спокою.

У прикладі «*У вічність проростають наші дні*» (Яковенко, 2025) інверсія змінює послідовність елементів у реченні. Об'єкт дії («наші дні») розміщено наприкінці, що створює ефект поступового розкриття сенсу: читацька увага зосереджується на слові «вічність», яке постає як перша, головна категорія. Така структурна організація підкреслює напрямок розвитку – не з минулого до майбутнього, а з буденного у вічне, тобто – вглиб часу. Інверсія тут забезпечує не лише філософське, а й тілесно-когнітивне сприйняття переходу: ми ніби «бачимо», як дні проростають угору, у трансцендентне.

Рядок «*Не день минає – час повільно лине*» (Яковенко, 2025) виконує функцію когнітивної реконфігурації. Замість конкретного й звичного «день минає», авторка вводить абстрактну сутність – «час», який не просто минає, а «лине», тобто тече, рухається у спосіб майже музичний, ритмічний. Інверсія тут створює контраст між запереченим буденним твердженням і глибшою онтологічною категорією, відкриваючи філософський вимір часу як постійної, повільної і неозначеної течії.

Рядок «*Світло в душі не від світу сього*» (Яковенко, 2025) демонструє вертикальну внутрішню проекцію. Фокус починається зі «світла», що отримує статус первинного образу. Його джерело – не зовнішній світ, а щось позаземне. Інверсія актуалізує схему «усередину – зовні», але в інверсному вигляді: ми відчуваємо, що світло перебуває всередині, однак воно не походить іззовні. Такий прийом дозволяє репрезентувати сакральне як внутрішнє, але не імманентне.

У вірші «*Проростає світло в пільмі*» (Яковенко, 2025) акцентується внутрішній рух – світло не «існує», а «проростає», тобто виникає зсередини темряви. Стандартний порядок (світло проростає) змінено: дієслово подано наперед, підкреслюючи динаміку й несподіва-

ність дії. Ця інверсія, знову ж таки, відсилає до схеми «знизу – угору», що є тілесною моделлю зростання, піднесення, воскресіння. Висхідний рух світла в темряві є метафорою духовного пробудження, де темрява не знищує, а навпаки – служить умовою для зростання.

Наступний приклад – «*З неба не впало – послане було*» (Яковенко, 2025) – демонструє використання інверсії для підкреслення пасивності буття і сакрального детермінізму. «Не впало» заперечує випадковість, а «було послане» вказує на джерело – «небо», що має сакральне значення. Така синтаксична структура через порядок і паузу формує ритмічну тишу, яка підсилює значущість події. Інверсія дозволяє прочитати фразу в дихотомії: не випадкове → навмисне, не фізичне → духовне.

У рядку «*Розсипались зірки по темнім полі*» (Яковенко, 2025) бачимо типовий для авторки образ нічного неба. Стандартна побудова (зірки розсипались) змінена через винесення дієслова на початок, що надає зображенню моментальності, миттєвого спалаху. Інверсія тут вводить ефект візуального занурення: ми «бачимо» темряву поля, куди «падають» зірки. Знову активується схема «згори – вниз», а також контраст світло – темрява, що виконує естетичну й когнітивну функцію напруження.

«*Не промовляє – дихає тиша*» (Яковенко, 2025) є гранично експресивним прикладом інверсії. Замість «тиша не промовляє» маємо перенесення дієслівної дії на початок і ототожнення тиші із процесом дихання. Це глибоко когнітивний ефект – через інверсію абстрактне поняття «тиша» набуває тілесної ознаки («дихає»), стає суб'єктом. Таким чином, тиша в Т. Яковенко не є пасивною відсутністю, вона діє, «живе». Інверсія перетворює тишу на дійову силу.

У поетичному фрагменті «*Не смерть – засвічення душі*» (Яковенко, 2025) структура побудована на антитезі. Звичне поняття «смерть» відкидається («не смерть»), а натомість подається сакралізована альтернатива – «засвічення душі». Інверсія не лише підсилює ритмічну напругу, а й виконує філософську функцію переосмислення: смерть трактується не як кінець, а як перехід, освітлення, відкриття.

У прикладі «*День починається не з ранку – із серця*» (Яковенко, 2025) інверсія слугує для зсуву причинно-часової логіки. Стандартне

очікування (день починається з ранку) замінено на інтимне, духовне відчуття – початок дня відбувається «із серця». Зміщення фокусу формує концептуальну метафору: серце – це джерело часу, досвіду, пробудження. Через інверсію реалізується концепція тілесної і духовної синхронізації: внутрішнє передує зовнішньому.

Усі вищепроаналізовані приклади доводять, що інверсія в поезії Тетяни Яковенко – не риторичне оздоблення, а глибоко вмотивований когнітивний інструмент. Вона слугує для сакралізації буденного: інверсія підкреслює момент містичної присутності у звичних явищах; активації тілесних схем: більшість прикладів апелюють до вертикальних, внутрішніх або просторових моделей; ритмічної та інтонаційної варіативності: порушення синтаксичного порядку створює паузи, контрасти, динаміку; семантичного заглиблення: інверсія актуалізує приховані або філософські шари змісту; когнітивного зрушення: читач змушений переосмислювати звичні категорії, відкривати нові перспективи сенсу.

Отже, інверсія в поетичній мові Т. Яковенко – це не просто граматичне явище, а структурно-значущий інструмент моделювання сакральної, філософської, екзистенційної картини світу.

Інверсія як поетичний і когнітивний інструмент виходить далеко за межі лише української літературної традиції. Її глибинна функціональність проявляється і в польській, і в англійській поезії, зокрема у творах Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Емілі Дікінсон і Вільяма Блейка. Синтаксичні порушення в художніх творах поетів не тільки виконують стилістичну функцію, а й безпосередньо впливають на концептуалізацію ключових понять – життя, смерті, любові, надії, Бога, часу. Така структура вірша через зміну порядку слів підсилює когнітивну напругу, акцентує нову ієрархію смислів і відкриває простір для символічного прочитання.

У польській поезії інверсія часто використовується як філософський і навіть богословський засіб. У рядку Чеслава Мілоша “*Nie śmierć, lecz miłość wieczna jest*” із поезії “*Traktat teologiczny*” (Miłosz, 2001) ми бачимо не просто заперечення «смерті», а її відсунення на периферію сенсу: головною стає любов, до того ж вічна любов. Інверсія тут не лише стилістичний жест – вона виконує онтологічну функцію:

зміщує смерть із центру свідомості, замінюючи її духовною ідеєю любові як сили, що триває понад тілесним. Цей прийом напряду резонує з концепцією М. Джонсона та Дж. Лакоффа про метафору як основу нашого мислення: заміна базової онтологічної категорії («смерть») на іншу («любов») відбувається через інверсію, яка перебудовує когнітивний простір тексту (Lakoff, Johnson, 1999).

У поезії Віслави Шимборської інверсія часто поєднана з іронією та контекстуальним філософуванням. У вірші *“Nie dwa razy się nie zdarza”* знаходимо рядок: *“Nie ma dwóch podobnych noczy”* (Не буває двох однакових ночей) (Szymborska, 1957). Порядок елементів у реченні змінено, щоби винести заперечення й новизну досвіду на перший план. Така інверсія активує інтуїтивне розуміння часу як унікальної послідовності: кожна мить неповторна, а її сенс формується лише ретроспективно. Стилістично це також підкреслює образну лаконічність, що притаманна поетичці В. Шимборської, і створює ритмічну напругу, що супроводжує глибину змісту.

Аналогічні явища спостерігаємо в англійській поезії. У відомому вірші Емілі Дікінсон *“Hope is the thing with feathers – That perches in the soul”* (Dickinson, 1998) уже сама структура – винесення метафори на початок речення – порушує очікувану синтаксичну логіку. Не просто описується надія як внутрішній стан, а вона впроваджується в текст як жива істота – «річ з пір'ям», що «всілася в душі». Така інверсія дозволяє метафорі стати не доповненням, а основною когнітивною лінзою, через яку читач сприймає всю подальшу поезію. Цей тип структури відповідає тілу – когнітивній схемі «усередину» (inside-schema), де метафоричне розміщення суб'єкта в душі викликає тілесне співпереживання, ніби птах справді присутній у внутрішньому просторі.

В іншому вірші Дікінсон *“Because I could not stop for Death – He kindly stopped for me”* (Dickinson, 1998) перше речення – уже інверсія базового твердження: не «я зупинилась перед смертю», а «він зупинився для мене». Така структура зсуву ролей відображає інверсію у сприйнятті буття і смерті – не людина контролює зустріч зі смертю, а смерть діє активно, доброзичливо. Це глибоко когнітивне рішення: змінюється агент, що веде до радикального

переосмислення події. Механізм інверсії тут працює не як граматичне порушення, а як семіотичний зсув, що змінює відчуття логіки буття.

Ще один яскравий приклад – у Вільяма Блейка, з його містичною, майже пророцькою поезією. У рядку з *“Auguries of Innocence”* (Blake, 2008): *“To see a World in a Grain of Sand / And a Heaven in a Wild Flower”*, інверсія структури речення (не “a grain of sand shows the world”, а “see a world in a grain of sand”) зміщує межі пізнання: усесвіт більше не зовнішній об'єкт, а внутрішній досвід, доступний через мікрообраз. Цей зсув нагадує концепцію embodiment у когнітивній лінгвістиці, де «усесвіт у піщинці» сприймається тілесно – через образне злиття малого з великим, земного із трансцендентним.

Отже, польська й англійська поетичні традиції підтверджують універсальність інверсії як когнітивної стратегії. У всіх випадках вона функціонує не просто як граматичний варіант, а як спосіб концептуальної реорганізації дійсності. Завдяки інверсії поетичний текст набуває глибини, ритмічного розмаїття і метафізичної напруги. У цьому сенсі творчість Тетяни Яковенко має чіткі паралелі з поетиками Е. Дікінсон, В. Шимборської, Ч. Мілоша й В. Блейка, навіть більше: у її віршах інверсія системно пов'язана із християнською вертикаллю і тілесною метафорикою, що формує унікальну духовну когніцію, закорінену у феноменології мови як простору зустрічі із трансцендентним.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження синтаксичної інверсії в поетичному дискурсі Тетяни Яковенко з позицій когнітивної лінгвістики дозволило дійти низки конкретних висновків щодо її багатофункціональності та когнітивного навантаження. Інверсія в поезії Тетяни Яковенко є не просто стилістичним прийомом, а глибоко вмотивованим когнітивним інструментом. Вона слугує для зміни фокуса уваги читача, акцентування окремих концептуальних домінант і має глибоку тілесну, емоційну та культурну мотивацію, що узгоджується з положеннями М. Джонсона та Дж. Лакоффа. Інверсія послідовно використовується для сакралізації буденних явищ і емоційного занурення читача. Приклади на кшталт «сходить тиша», «проростає світло» демонструють, як інверсія змінює

порядок оповіді для відображення «інакшої» логіки світобудови – позатілесної, надчасової, що перегукується з поняттям «сакралізована інверсія» М. Козлової. Дослідження виявило, що інверсія активізує тілесно-просторові схеми («угору – униз», «усередину – зовні», «світло – темрява»). Це проявляється у вертикалізованій перспективі, коли лексеми «спадають» або «піднімаються» одна над одною, формуючи досвід трансцендентного сприйняття, як у рядках «У вічність проростають наші дні». Інверсія функціонує як «стратегія когнітивного подразнення», що змушує читача зосередитися на дешифруванні повідомлення. Вона перетворює звичне повідомлення на «ребус», що потребує емоційного й асоціативного зусилля, створюючи «інверсивну рамку сприйняття».

У поезії Т. Яковенко інверсія сприяє філософському заглибленню та переосмисленню базових категорій.

Дослідження показало, що функціональність інверсії виходить за межі української літературної традиції, знаходячи паралелі в поезії Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Емілі Дікінсон і Вільяма Блейка. Це підтверджує, що інверсія є універсальною когнітивною стратегією для концептуальної реорганізації дійсності.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на глибшому зіставному аналізі функціональності синтаксичної інверсії у творчості Тетяни Яковенко й інших українських поетів, а також у польській і англійській поезії, зокрема з акцентом на нейролінгвістичних і психолінгвістичних аспектах її сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Blake W. *The Complete Poetry and Prose of William Blake* / ed. D.V. Erdman. Berkeley : University of California Press, 2008. 990 p.
2. Błaszczak-Waławik A. *Język i wyobraźnia w poezji współczesnej*. Warszawa : PAN, 2024. 248 s.
3. Borkowska M. *Poetyka poznania i swoboda składni w liryce polskiej*. Kraków : Universitas, 2023. 312 s.
4. Dickinson E. *The Poems of Emily Dickinson* / ed. R.W. Franklin. Cambridge : Harvard University Press, 1998. 770 p.
5. Evans V., Green M. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 830 p.
6. Fauconnier G., Turner M. Conceptual integration networks. *Cognitive Science*. 1998. Vol. 22 (2). P. 133–187. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2202_1
7. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York : Basic Books, 2002. 459 p.
8. Jakobson R. *Linguistics and Poetics. Style in Language* / ed. T. Sebeok. Cambridge : MIT Press, 1960. P. 350–377.
9. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 272 p.
10. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York : Basic Books, 1999. 624 p.
11. Lakoff G., Turner M. *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago : University of Chicago Press, 1989. 230 p.
12. Lim L. Embodied Grammar: Syntax as Cognitive Mapping. *Cognitive Linguistics*. 2021. Vol. 32 (3). P. 389–405. <https://doi.org/10.1515/cog-2020-0055>
13. Miłosz C. *Traktat teologiczny*. Kraków : Wydawnictwo Znak, 2001. 64 s.
14. Neuhaus R., Willand M. Neural Mechanisms of Poetic Syntax. *NeuroPoetics*. 2022. Vol. 4 (1). P. 52–68.
15. Rohrer D. Rethinking Poetic Syntax: Between Function and Ornament. *Australian Journal of Linguistics*. 2021. Vol. 41 (2). P. 203–222.
16. Szymborska W. *Wołanie do Yeti*. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957. 74 s.
17. Tsur R. *Poetic Rhythm: Structure and Performance – An Empirical Study in Cognitive Poetics*. Amsterdam : John Benjamins, 2021. 346 p.
18. Wierciński A. *Poetyka i hermeneutyka*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. 408 s.
19. Zlatev J., Blomberg J., Magnusson U. Embodiment and Language: Towards an Integrated Approach. *Language Sciences*. 2020. Vol. 78. P. 101–116. <https://doi.org/10.1515/9783110207507.3.297>
20. Васильєва О. Інверсія як стилістичний засіб української поезії. *Мовознавство*. 2015. № 6. С. 43–51.
21. Гриценко І. Інверсія як когнітивно-поетичний феномен в українській ліриці XXI століття. Київ : Видавництво Київського університету, 2023. 204 с.
22. Гриценко І. Когнітивна реконфігурація простору і часу в поетичному дискурсі. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 144–158.
23. Козлова М. *Поетика сакрального в українській духовній ліриці: когнітивно-інтерпретаційний аспект*. Київ : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2022. 296 с.

24. Козлова М. Інверсія як сакралізуюча структура в поетичному дискурсі. *Слово і Час*. 2022. № 5. С. 200–210.
 25. Поезія Тетяни Яковенко. *Жіночий мистецький вебпортал «Жінка-УКРАЇНКА»*. 2025. URL: <http://ukrainka.org.ua/node/6014> (дата звернення: 14.06.2025).

REFERENCES:

1. Blake, W. (2008). *The complete poetry and prose of William Blake* (Erdman, D.V., Ed.). University of California Press.
2. Błaszczak-Waławik, A. (2024). *Język i wyobraźnia w poezji współczesnej [Language and imagination in contemporary poetry]*. PAN [in Polish].
3. Borkowska, M. (2023). *Poetyka poznania i swoboda składni w liryce polskiej [Poetics of cognition and syntactic freedom in the Polish lyric poetry]*. Universitas [in Polish].
4. Dickinson, E. (1998). *The poems of Emily Dickinson* (Franklin, R.W., Ed.). Harvard University Press.
5. Evans, V., & Green, M. (2006). *An introduction to cognitive linguistics*. Lawrence Erlbaum Associates.
6. Fauconnier, G., & Turner, M. (1998). *Conceptual integration networks*. *Cognitive Science*, 22 (2), 133–187. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2202_1
7. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books.
8. Jakobson, R. (1960). *Linguistics and poetics*. In T. Sebeok (Ed.), *Style in language* (pp. 350–377). MIT Press.
9. Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. University of Chicago Press.
10. Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. Basic Books.
11. Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. University of Chicago Press.
12. Lim, L. (2021). *Embodied grammar: Syntax as cognitive mapping*. *Cognitive Linguistics*, 32 (3), 389–405. <https://doi.org/10.1515/cog-2020-0055>
13. Miłosz, C. (2001). *Traktat teologiczny [Theological treatise]*. Wydawnictwo Znak [in Polish].
14. Neuhaus, R., & Willand, M. (2022). *Neural mechanisms of poetic syntax*. *NeuroPoetics*, 4 (1), 52–68.
15. Rohrer, D. (2021). *Rethinking poetic syntax: Between function and ornament*. *Australian Journal of Linguistics*, 41 (2), 203–222.
16. Szymborska, W. (1957). *Wolanie do Yeti [Calling to Yeti]*. Państwowy Instytut Wydawniczy [in Polish].
17. Tsur, R. (2021). *Poetic rhythm: Structure and performance – An empirical study in cognitive poetics*. John Benjamins.
18. Wierciński, A. (2012). *Poetyka i hermeneutyka [Poetics and hermeneutics]*. Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
19. Zlatev, J., Blomberg, J., & Magnusson, U. (2020). *Embodiment and language: Towards an integrated approach*. *Language Sciences*, 78, 101–116. <https://doi.org/10.1515/9783110207507.3.297>
20. Vasylieva, O. (2015). *Inwersiia yak stylistychniy zasib ukrainskoi poezii [Inversion as a stylistic device in the Ukrainian poetry]*. *Movoznavstvo (Linguistics)*, 6, 43–51 [in Ukrainian].
21. Hrytsenko, I. (2023). *Kohnityvna rekonhifuratsiia prostoru i chasu v poetychnomu dyskursi [Cognitive reconfiguration of space and time in poetic discourse]*. *Movoznavstvo (Linguistics)*, 2, 144–158 [in Ukrainian].
22. Hrytsenko, I.V. (2023). *Inwersiia yak kohnityvno-poetychnyi fenomen v ukrainskii lirytsi XXI stolittia [Inversion as a cognitive-poetic phenomenon in the Ukrainian XXI-century lyrics]*. Vydavnytstvo Kyivskoho Universytetu [in Ukrainian].
23. Kozlova, M.V. (2022). *Poetyka sakralnoho v ukrainskii dukhovni lirytsi: Kohnityvno-interpretatsiinyi aspekt [The poetics of the sacred in the Ukrainian spiritual lyrics: A cognitive-interpretative aspect]*. Instytut literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy [in Ukrainian].
24. Kozlova, M. (2022). *Inwersiia yak sakralizuiucha struktura v poetychnomu dyskursi [Inversion as a sacralizing structure in poetic discourse]*. *Slovo i Chas (Word and Time)*, 5, 200–210 [in Ukrainian].
25. Zhinka-UKRAINKA. (2025). *Poeziia Tetiany Yakovenko [Poetry of Tetiana Yakovenko]*. Zhinochyi mystetskyi vebportal “Zhinka-UKRAINKA”. Retrieved from: <http://ukrainka.org.ua/node/6014> (accessed 17 June 2025) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.11.2025
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.12.2025
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025